

BELÇİKA'YA TÜRKİYEDEN GÖÇ ETMİŞ OLAN TÜRKLER İLE BELÇİKALILAR ARASINDAKİ KÜLTÜREL UYUM SORUNUNA KESİTSEL BİR BAKIŞ; ANVERS VE MOL ÖRNEKLEMESİ

Doç. Dr. Ulvi Keser
Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Ankara/Turkey
ulvi.keser@atilim.edu.tr

ÖZET

Kültürel bütünleşme, genel olarak bir toplumun sahip olduğu inançlar, değer yargıları, örf ve âdetler gibi manevi değerlerdeki müştereklik olarak ifade edilebilir. Öte yandan kültürel bütünleşme, bir toplumun sahip olduğu bütün kültür unsurları arasında tam uyumlu bir durum olarak düşünülmemelidir. Kabul edilebilir ve hoş görülebilir bir ölçüde maddi ve manevi kültür unsurları arasında uyumsuzluk olabilir. Burada asıl önemli olan husus, kültürel bütünleşme özellikleri gösteren yapının korunmasıdır. Ancak bir toplumun temel hedefi, kültür unsurları arasında uyum içinde ilerleme olmalıdır. Aksi halde, meydana gelen boşluğun çeşitli buhranlara yol açması kaçınılmazdır. Belçika'da yaşayan Türklerin kültürel bütünleşme düzeyi sadece oradaki Türkleri değil, Belçika'yı ve Türkiye'yi de yakından ilgilendiren önemli bir konudur. Çünkü bir devletin geleceği, o devletin dayandığı halkın sadece belirli bir mekân birlikteliğinden kaynaklanan bütünleşme değil, aynı zamanda o halkın diğer toplumlarla ilişkisi ve buldukları çevrede kendi aralarında ve ortak bir kültür etrafında bütünleşmesi ve milli kimliğe sahip olması ile de yakından ilgilidir. Araştırmanın amacı Belçika'ya Türkiye'den göç eden Türkler ile Belçikalılar arasındaki kültürel bütünleşme düzeyini ve söz konusu Türklerin uyum sorunlarıyla ilgili temel hususları tespit etmektir. Araştırmada ilk önce teorik çerçeve başlığı altında kültürel bütünleşme kavramı ele alınmış, sosyal bütünleşme içinde kültürel bütünleşmenin yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Daha sonra da özellikle Belçika'nın Antwerp ve Moll bölgelerinde yaşayan Türklerle yönelik olarak analizler yapılmaya çalışılmıştır. Söz konusu saha çalışması yukarıda da belirtildiği üzere Belçika'nın Flaman bölgesi olarak bilinen Antwerp ve Moll bölgelerinde ve Türklerin yoğun olarak yaşadıkları çevrelerde gerçekleştirilmiştir. Buna göre araştırmanın evreni, Belçika'da yaşayan yaklaşık 150.000 Türk vatandaşından oluşmaktadır. Evreni temsil edecek örneklem, basit tesadüfî örnekleme tekniğiyle hesaplanmıştır. Örneklem büyüklüğü, % 95 güven düzeyi ve $\pm\% 5$ göz yumulabilir yanılğı payı esas alınarak 340 kişi olarak belirlenmiştir. Bu sayı evrenin yaklaşık $\pm\% 0.2$ 'sine karşılık gelmektedir. Araştırmanın bulguları, seçilen örneklem ve araştırmanın yapıldığı zaman dilimi ile sınırlıdır. Burada belirtilmesi ve unutulmaması gereken önemli bir husus ise elde edilen verilerin görüşülenlerin vermiş oldukları cevapların doğru olduğu varsayımına dayanmasıdır. Araştırmada, toplam 75 sorudan oluşan bir "Anket Formu" hazırlanmış ve Antwerp ve Moll bölgelerinde yaşayan Türklerle yönelik olarak uygulanmıştır. Bu uygulama sırasında anket sorularının dışında katılımcılara ayrıca kendi fikirlerini yansıttacak "Elinizde imkân olsa Belçika'da/Türkiye'de en çok neyi değiştirmek isterdiniz?" şeklinde iki soru daha sorulmuş ve cevap vermeleri istenmiştir. Verilerin toplanmasında, esas olarak görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşmeler genel olarak bireylerin iş yerlerinde, Türklerle ait cemiyet ve derneklerde, ayrıca bu Türklerin yaşadıkları kendi evlerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma 4 aylık bir sürede yapılmış olmakla beraber sempozyum tarihine kadar yapılacak görüşmeler de bu anket çalışmasına ve bilimsel sonuçlara ilave edilecektir. Elde edilen veriler, bilgisayar ortamında sosyal bilimler için hazırlanan SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Anvers ve Moll bölgelerinde yapılan anket uygulaması sırasında ve ayrıca hazırlanan anket formu üzerinde yapılan çalışmanın bilimsel bir faaliyet olduğu belirtilerek isimlerini yazmamaları istenmiş ve çalışmanın tamamlanması aşamasında kimliklerinin kullanılmayacağı ve bu bağlamda kimliklerinin önemli olmadığı özellikle ifade edilmiştir. Belçika'ya Türkiye'den göç eden ve neredeyse tamamı çifte vatandaşlık hakkı kazanmış olan Türkler ile Belçikalılar arasında, sosyo-kültürel özelliklerden kaynaklanan farklılıklar nedeniyle kültürel bütünleşme düzeyini olumsuz yönde etkileyen önemli sorunlar yaşandığı, ancak bunun sosyal çözülme ve uyumsuzlukla sonuçlanacak boyutta olmadığı bu makalenin temel hipotezidir.

ABSTRACT

Cultural integrity can be, generally, described as the commonness of the spiritual values such as the beliefs, the virtues, customs, traditions and the cultural heritages that the society has. On the other hand, cultural integration shouldn't be thought and believed to be a thoroughly harmonious aspect between all those above-mentioned points that the society has. Lack of harmony between the moral and physical (materialistic cultural aspects may happen to be possible in an acceptable and tolerable ration. What is more important, here, is that the structure having the characteristics of the cultural integration be well-preserved. To tell the truth, the essential and the first aim of the society is to develop itself and make establishments in the harmonious way between the aspects of the culture. If not,

the fact that the occurred gap is going to cause a good many and a variety of crisis is unavoidable. The level of the cultural integration of those Turkish people living in Belgium is completely an important point that needs to be paid attention and focused on closely only for themselves but also for Belgium and Turkey since the future of a country has certainly concern closely not only with residential integration of the people that the country depends but also with the relations of the society with other societies, and with their integration in their own environment in the frame of a common culture, and finally with having national identity. The purpose of the research is to determine and fix the level of Turkish people who emigrated from Turkey to Belgium and Belgium people living in that country, and to prove the basic aspects about the harmony and the adaptability of those Turkish people. While carrying out the research, at first, the concept of the cultural integrity was analyzed theoretically, then the position and the importance of the cultural integrity within the social integrity was paid attention and focused on. Later on, the analysis were tried to be done about the Turkish people, in particular, living in the areas named Antwerp and Mol in Belgium. The above-mentioned study, as expressed here, was realized in Antwerp and Mol areas known to be Flanders area of Belgium where the density of Turkish people is in quantity. Taking this situation into consideration, the essence of the research is composed to be out of 150.000 Turkish citizens living in Belgium. The sampling group that will represent the essence was calculated and evaluated with the simple and random sampling technique. The size of the sampling group was fixed to be 340 persons depending on % 95 reliability levels, and \pm % 5 tolerable mistakes. The number of the persons given here represents approximately \pm % 0.2 of the essence. The findings of the research are restricted with the sampling group and the time period in which the research was carried out. An important point to be mentioned and not to be forgotten is that the acquired findings completely depend on the hypothesis which the answers/responds given by the persons are supposed to be correct. A 75-question questionnaire was prepared and used for the research aiming the Turkish people living in Antwerp and Mol areas. Out of the multiple-choice ones in the questionnaire, two questions more were asked to the participants so that they could easily give their answers and reflect their opinions about Turkey and Belgium as follows; "If given opportunity/chance, what aspects would you want to change mostly in Belgium/Turkey?" The technique of interviewing was mostly made use of while acquiring the findings. The interviews, generally, were carried out and performed in the offices of the participants, in Turkish associations, foundations, and cultural centers, in addition to their homes. Despite the fact that the research was performed within a restricted period of 4 months, the interviews that will be made up to the symposium in Antwerp will be added to the questionnaire study and the scientific results. The acquired findings were computerized and analyzed by means of SPSS program used for the social sciences. While performing the questionnaire and interviewing with the participants in Antwerp and Mol areas, the participants were given information about the target and the purpose of the study and were required not to give and not to write their identity information since those information were out of the interest and out of use. To make a summary here, the basic hypothesis of this research is that Turkish people who emigrated from Turkey to Belgium, almost all of whom have double-subject and double-citizenship are having important problems with the Belgium people due to the socio-cultural characteristics and cultural diversity effecting the level of the cultural integration negatively, but it isn't extending towards the social resolution and lack of harmony all.

GİRİŞ

Belçika'da "önceleri emek misafiri olan Türkler"¹ hakkında hazırlanan bu çalışma söz konusu Türklerin Belçika kültürüne uyumları ve yaşadıkları uyumsuzlukları ve kültürel bütünleşme seviyelerini ortaya koymak üzere hazırlanmıştır. Bu bağlamda kültürel bütünleşme, genel olarak bir toplumun sahip olduğu inançlar, değer yargıları, örf ve âdetler gibi manevi değerlerdeki müştereklik olarak ifade edilebilir. Bu husus bugün tam olarak arzu edildiği seviyede olmasa da Belçika'da yakından görülebilmektedir. Doğaldır ki yaşadıkları çevreden ve ülkeden ayrılan insanların hiç tanımadıkları bir çevre, kültür ve sosyal hayata gelmeleri beraberinde pek çok çekingenlikler, tedirginlikler, korku da getirmektedir. Öte yandan Belçika'da 40 yılı aşkın uzun süreç içerisinde sadece seçmen değil seçilen de olan, geçirilen uyum sürecinin ardından çok tabiiyetli, çok zengin kültürlü, sağlıklı ve arzu edilen bir toplum haline gelen sosyal yapı böylece

¹ Anadolu, Nisan 2004, Sayı 18, s. 14.

Türkleri de içine alır.² Ziya Gökalp, sosyal bütünleşmeyi harsta birlik, yani kültür birliği olarak ele almıştır. Ona göre, toplumun bütün fertlerini birbirine bağlayan kültür; din, dil, ahlâk, hukuk, sanat, örf ve âdet gibi maddi ve manevi unsurlardan oluşur. Gökalp'tan sonra da birçok sosyolog, bir milleti millet yapan ve onun kimliğini belirleyen örf ve âdetler ile kolektif davranış ve tutumlardan meydana gelen manevi kültür unsurları üzerinde durmuş ve kültürel bütünleşmeyi manevi değerler çerçevesinde ele almıştır. Tarihi süreç içerisinde toplumun kendine has özelliklerine balı olarak toplumun kültürel kimlikleri de ortaya çıkar ve söz konusu toplumun diğerlerinden farklılığı ve ayırt ediciliği de böylece ortaya çıkar. Kültürel bütünleşme, bir toplumun sahip olduğu bütün kültür unsurları arasında tam uyumlu bir durum olarak düşünülmemelidir. Kabul edilebilir ve hoş görülebilir bir ölçüde maddi ve manevi kültür unsurları arasında uyumsuzluk olabilir. Burada asıl önemli olan husus kültürel bütünleşme özellikleri gösteren yapının korunmasıdır. Ancak bir toplumun temel hedefi doğaldır ki kültür unsurları arasında uyum içinde ilerleme olmasıdır. Aksi halde, meydana gelen boşluğun çeşitli sıkıntılara ve sorunlara yol açması kaçınılmazdır. Belçika'da yaşayan Türklerin kültürel bütünleşme düzeyi sadece oradaki Türkleri değil, Belçika'yı ve Türkiye'yi de yakından ilgilendiren önemli bir konudur. Çünkü bir devletin geleceği, o devletin dayandığı halkın sadece belirli bir mekân birlikteliğinden kaynaklanan bütünleşme değil, aynı zamanda o halkın diğer toplumlarla ilişkisi ve buldukları çevrede kendi aralarında ve ortak bir kültür etrafında bütünleşmesi ve milli kimliğe sahip olması ile de yakından ilgilidir. Sürekli gelişen ve değişen Türkiye gibi bir sürecin ardından durağan Belçika toplumuna girilmesi ilk dönemde Belçika'daki Türklerde sürekli ürkeklik yaşanmasına da neden olacaktır. Bu bağlamda 1960'lı yıllardan itibaren Belçika'ya gelmeye başlayan ilk Türk kafilesi ilk dönemde ciddi sıkıntılar yaşar ve hemen hepsi maden ocaklarında çalışmaya başlar. Daha sonraki dönemde ise bu insanların hayatında pek çok şey değişmeye başlar ve Türkler bu ülkede yaşamayı ciddi olarak düşünmeye başlar.³ Bu süreç devamında teşkilatlanma, örgütlenme ve çocuklarını daha iyi imkânlarda eğitme endişesine de yol açar. Bugün Belçika'da Türkler artık misafir durumda değil fakat ülkeye şekil veren ciddi bir dinamik olarak ortaya çıkarlar. Bununla birlikte Türkiye'yle irtibatın hiçbir zaman kesilmemesi, basın-yayın organlarıyla ilişkiler sonrasında meydana gelen değişim süreci Belçika'daki insanların sosyal hayatlarında değişimlere neden olurken bu değişim Türkiye'deki değişimle paralellik göstermez ve hayat tarzlarında doğaldır ki farklılıklar ortaya çıkar.

Araştırmanın Amacı, Yöntem ve Teknikleri

² Genk Belediye Başkanı Jef Gabriels'in 27 Kasım 2005 tarihinde Genk şehrinde yaşayan Türkler ve Belçikalılar hakkında yaptığı konuşma.

³ Belçika milletvekili Hilal Aydın'dan aktaran Ekip Üç Aylık Dergi, Yıl 13, 2008, Sayı 54, s. 29.

Araştırmanın amacı Belçika'ya Türkiye'den göç eden Türkler ile Belçikalılar arasındaki kültürel bütünleşme düzeyini ve söz konusu Türklerin uyum sorunlarıyla ilgili temel hususları tespit etmektir. Araştırmada ilk önce teorik çerçeve başlığı altında kültürel bütünleşme kavramı ele alınmış, sosyal bütünleşme içinde kültürel bütünleşmenin yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Daha sonra da özellikle Belçika'nın Antwerp ve Moll bölgelerinde yaşayan Türklerle yönelik olarak analizler yapılmaya çalışılmıştır. Söz konusu saha çalışması yukarıda da belirtildiği üzere Belçika'nın Flaman bölgesi olarak bilinen Antwerp ve Moll bölgelerinde ve Türklerin yoğun olarak yaşadıkları çevrelerde gerçekleştirilmiştir. Bu bölgede okullarda eğitim gören ve Milli Eğitim bakanlığı tarafından gönderilen 61 öğretmen tarafından da Türk Kültürü dersleri verilen Türk öğrenci sayısı 11.974⁴ olmakla beraber bu sayı çifte vatandaşlık hakkı kazanmış olanlarla birlikte 40.000 civarındadır. Araştırmanın evreni, 2008 yılı Belçika resmi verileri esas alınarak belirlenmiştir. Buna göre araştırmanın evreni, Belçika'da yaşayan yaklaşık 161.812⁵ Türk vatandaşından oluşmaktadır. Evreni temsil edecek örneklem, basit tesadüfî örnekleme tekniğiyle hesaplanmıştır. Örneklem büyüklüğü, % 95 güven düzeyi ve $\pm\% 5$ göz yumulabilir yanılğı payı esas alınarak 340 kişi olarak belirlenmiştir. Bu sayı evrenin yaklaşık $\pm\% 0.2$ 'sine karşılık gelmektedir. Araştırmanın bulguları, seçilen örneklem ve araştırmanın yapıldığı zaman dilimi ile sınırlıdır. Burada belirtilmesi ve unutulmaması gereken önemli bir husus ise elde edilen verilerin görüşülenlerin vermiş oldukları cevapların doğru olduğu varsayımına dayanmasıdır.

Araştırmada, toplam 75 sorudan oluşan bir “Anket Formu” hazırlanmış ve Antwerp ve Moll bölgelerinde yaşayan Türklerle yönelik olarak uygulanmıştır. Anket uygulaması yapılan Belçika'daki Türklerle yönelik olarak ayrıca “Elinizde imkân olsa Belçika'da/Türkiye'de en çok neyi değiştirmek isterdiniz?” şeklinde cevap yazılmak suretiyle cevap verilecek türden 2 soru da yönlendirilmiştir. Verilerin toplanmasında, esas olarak görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşmeler genel olarak bireylerin iş yerlerinde, Türklerle ait cemiyet ve derneklere, ayrıca bu Türklerin yaşadıkları kendi evlerinde gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, bilgisayar ortamında sosyal bilimler için hazırlanan SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Antwerp ve Moll bölgelerinde yapılan anket uygulaması sırasında ve ayrıca hazırlanan anket formu üzerinde yapılan çalışmanın bilimsel bir faaliyet olduğu belirtilerek isimlerini yazmamaları istenmiş ve çalışmanın tamamlanması aşamasında kimliklerinin kullanılmayacağı ve bu bağlamda

⁴ http://digm.meb.gov.tr/yurtdisigorev/rehber/Rehber_III_belcika.html. Bu öğretmenlerden halen 30'u Flaman bölgesinde görev yapmaktadır. Bakanlık verilerine göre bu bölgede 2381 ilkokul, 134 ortaokul ve lise olmak üzere toplam 3401 öğrenci eğitim görmektedir.

⁵ Ayhan Aydın, “Almanya ve Belçika'daki Türk Öğrencilerin Türkçe ve Türk Kültürü Derslerinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, I. Uluslararası Avrupalı Türkler Kongresi; Eğitim ve Kültür, 22-23 Şubat 2008, Antwerp, s. 111.

kimliklerinin önemli olmadığı özellikle ifade edilmiştir. Belçika’da yaşayan Türkler için bu ülke esasında refaha ulaşmış, zenginliklerin eşit olarak paylaştırıldığı, toplumsal tabakaların alım gücüne sahip olduğu, eşitlik ve özgürlüğün en üst seviyede yaşandığı, kültürel hayatın son derece zengin olduğu, karşılıklı ilişkilerin son derece pozitif olarak yaşandığı, kaliteli bir ülke olarak değerlendirilmektedir.⁶

Belçika’ya Türkiye’den göç eden ve neredeyse tamamı çifte vatandaşlık hakkı kazanmış olan Türkler ile Belçikalılar arasında, sosyo-kültürel özelliklerden kaynaklanan farklılıklar nedeniyle kültürel bütünleşme düzeyini olumsuz yönde etkileyen çevre, hayat tarzı, kültürel farklılıklar, uyum, bu ülkede yaşayan Türklere uyum⁷ gibi pek çok önemli sorunlar yaşandığı, ancak bunun sosyal çözülme ve uyumsuzlukla sonuçlanacak boyutta olmadığı bu makalenin temel hipotezidir.

Araştırmanın Teorik Çerçevesi; Sosyal Bütünleşme

Sosyal bütünleşme, toplumu meydana getiren fertlerin, sosyal grupların ve çeşitli kurumların karşılıklı bağımlılık ve uyum içerisinde bir düzen oluşturacak şekilde birbirlerini destekleme ve tamamlama sürecini ifade eden bir kavramdır. Sorokin, sosyal bütünleşme tiplerini dörde ayırmakla birlikte, bunlardan özellikle fonksiyonel ve kültürel bütünleşme üzerinde durmuştur. Ona göre, fonksiyonel bütünleşme, kültür unsurlarının birer fonksiyon ifa ederek toplum mekanizmasını işler hale getirdikleri bütünleşme tipidir. Fonksiyonel bütünleşme, hemen her toplumda az çok gerçekleşmiş bulunmaktadır. Kültürel bütünleşme ise, unsurların bir araya geldikleri zaman bir mana ifade ederek bir bütün özelliği kazandıkları bütünleşme tipidir. Kültürel bütünleşme, mükemmel bütünleşme tipidir.⁸

Fonksiyonel Bütünleşme

Fonksiyonel bütünleşme, kültür unsurlarının toplumu “*işleyen bir bütün*” karakteristiğini kazandırmak üzere birbirlerini tamamlama durumudur ve çoğu defa işbölümü ile izah edilir. Fonksiyonel bütünleşmenin esası işbölümüne dayanır. İşbölümü, bir üretim düzeni içindeki değişik

⁶ Psikolog Ertuğrul Taş’tan aktaran Anadolu dergisi, Aralık 2003, Sayı 14, s. 17.

⁷ Belçika’ya özellikle ilk defa giden Türklerin ve özellikle iç güveysi veya gelin olarak giden Türklerin yaşadıkları en büyük sorun ve psikolojik rahatsızlıklara neden olan durum ise Belçikalılardan ziyade Türklere karşı olan uyum sorunlarıdır. Kendilerini değersiz, aşağılanmış ve sığıntı olarak gören, hemşerileri tarafından kolaylıkla kabul edilmediklerini düşünen, kendilerini hor gördüklerini ve hatta zaman zaman selam vermekten bile imtina ettiklerini düşünen ve bu ülkeye kendilerinden önce gelmiş olanlardan bazılarının her şeyi bildiklerini zannettiklerini ve kendilerini de bir hiç olarak gördüklerini düşünen bu insanlar genel bir hayal kırıklığı içerisindeyler. Düzenli bir iş bulamayan, bunun getirdiği maddi sıkıntılarla mücadele etmek zorunda kalan ve hayal ettikleri yüksek hayat standartlarına uygun bir hayata doğal olarak sahip olamayan bu insanlar daha ilk andan hayal kırıklıkları yaşamaya başlar. Bu aşamada ortaya çıkan dil sorunu ise bu insanlar için ayrı bir sorun kaynağı oluşturur ve Belçikalılarla kaynaşmalarını da engeller.

⁸ Amiran Kurtkan Bilgiseven, Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul,1995, s.288–294.

görevlerin ve hizmetlerin toplumun üyeleri arasında karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde bölünmesi anlamına gelir. Basite indirgenerek yapılan bu tanım, modern işbölümünü ifade eder. Modern işbölümünün temelinde, mekanik dayanışma vardır. İşler birbirine o şekilde bağlıdır ki, onlardan birinin yapılmaması halinde sistemin önemli bir kısmı veya tamamı aksar. İş bölümü; işbirliği ve sosyal bütünleşme tipi olarak karşımıza çıkar. Modern anlamda bir iş bölümünden söz edebilmek için mesleklerin teşekkül etmiş olması ve teknik anlamda iş dağıtımının mevcut olması gerekir. Sosyologlar, iş bölümünün gelişmediği toplumlarda sosyal dayanışmanın da gelişmediği görüşünde birleşirler. Öte yandan Durkheim, iş bölümünün modern toplumlarda sosyal dayanışmanın asıl kaynağını oluşturduğunu ileri sürer. O, fert ve toplum arasındaki ilişkiden hareketle dayanışmanın nasıl gerçekleştiğini incelemiştir. Ona göre dayanışmanın iki türü vardır. Birincisi, mekanik dayanışma, ikincisi ise organik dayanışmadır. Mekanik dayanışma benzeşme dayanışmasıdır ve bu dayanışma biçimi bir topluma egemen olduğu zaman fertler aynı duyguları hissettikleri, aynı değerleri paylaştıkları ve aynı inançlara sahip oldukları için birbirine benzer. Organik dayanışma biçimi ise, düşünce birliğinden doğan uyumlu bir farklılaşma biçimidir. Fertler artık benzer değil farklıdır ve bir bakıma farklı oldukları için aralarında bir bütünleşme meydana gelir.⁹ Parsons iş bölümü ile sosyal bütünleşme arasında ilişki kurarken iptidai iş bölümünde sosyal statünün mesleği tayin ettiğine, modern iş bölümünde ise bilgi ve kabiliyet ile kazanılan mesleğin statüyü belirlediğine işaret etmektedir.¹⁰ Sorokin ise iş bölümünün kalkınma ve modernleşme gibi olumlu sonuçları yanında çeşitli sosyal bunalımların ortaya çıkacağını da göz ardı etmemiştir. Ona göre iş bölümünün arttığı toplumlarda buna bağlı olarak intiharlar da çoğalır. Fertler monotonluktan kaynaklanan asabi gerginlikler yaşamaya başlar. Yaptıkları işlerin sonuçlarını görememekten kaynaklanan tatminsizliğe ve huzursuzluğa düşer. Sonuçta birey sinir ve ruh hastalıklarına yakalanır ve bütün bu sürecin ardından bireyin mutlu olması beklenilemez.

Kültürel Bütünleşme

Fonksiyonel bütünleşmenin olduğu toplumda genel olarak hâkim şahsiyet tipi menfaatçi bir özelliğe sahiptir. Böyle bir toplumda milli ve moral değerler tehlikeye düştüğü durumlarda toplum kendi başına harekete geçemez. Kültürel bütünleşmenin gerçekleştiği toplumun hâkim şahsiyet tipi ise, kendi çıkarlarından çok, toplumun refahını ve yükselmesini isteyen bir özelliğe sahiptir.¹¹ Kültürel bütünleşmede, maddi kültür unsurları arasında olduğu kadar manevi kültür unsurları

⁹ Raymond Aron, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev. Korkmaz Alemdar, İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1986, s.314.

¹⁰ Mustafa E. Erkal, Sosyoloji (Toplumbilimi), 13. Basım, Der Yay., İstanbul, 2006, s.282.

¹¹ Amiran Kurtkan, "Fert ve Topluluk İlişkileri Bakımından Şahsiyet ve Cemiyet Tipolojisi" Fındıkoğlu Armağanı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul, 1977, s.170-171.

arasında da bir birlik söz konusudur. Fonksiyonel bütünleşmede böyle bir birlik şart değildir. Gerçi bu tip bütünleşme içinde olan bir toplumda da kültürün çeşitli unsurları arasındaki ilişki, bir makinenin parçaları arasındaki ilişki kadar sıkıdır. Öyle ki böylesi bir ilişki bütünü oluşturan söz konusu parçalardan herhangi biri bütünden çıkarıldığında mekanizmayı felç eden bir aracın parçaları arasındaki ilişki kadar gelişmiştir. Ancak fonksiyonel bütünleşme tipinde unsurlar arasında güçlü bir manevi birliğin olması gerekmez; bilakis birbirlerine karşı hissiz ve anlayışsız olabilir.¹² Kültürel bütünleşme, genel olarak bir toplumun sahip olduğu inançlar, değer yargıları, örf ve âdetler gibi manevi değerlerdeki müştereklik olarak ifade edilebilir. Manevi değerler ise, “büyük bir sosyal grubun mensuplarının sırf başkaları tarafından tasdik edildikleri için değil, kendi idrak ve anlayışları ile doğruluğunu tasdik ettikleri için anlaşma halinde oldukları ve sübjektif olarak da kıymet takdir ettikleri değer hükümleri”¹³ şeklinde tanımlanmaktadır. Kültürel bütünleşmede toplumun bütün sosyal gruplarını, organizasyonlarını ve kurumlarını manevi değerler etrafında birleştirme söz konusudur. Gökalp, bunu harsta birlik, yani kültür birliği olarak ele almıştır. Ona göre, toplumun bütün fertlerini birbirine bağlayan kültür; din, dil, ahlâk, hukuk, sanat, örf ve âdet gibi unsurlardan oluşur.¹⁴ Turhan ise kültürün bir toplumun üyelerini maddi ve manevi değerler etrafında birleştirdiğini ileri sürerek kültürel bütünleşmeye işaret etmiştir.¹⁵ Kültürel bütünleşme, bir toplumun sahip olduğu bütün kültür unsurları arasında arızasız ve tam uyumlu bir durum olarak düşünülmemelidir. Kabul edilebilir ve hoş görülebilir bir ölçüde uyumsuzluk olabilir. Burada asıl önemli olan husus, kültürel bütünleşme özellikleri gösteren yapının korunmasıdır. Ancak bir toplumun temel hedefi, maddi ve manevi kültürün her ikisinde birden uyum içinde ilerleme olmalıdır. Aksi halde, maddi kültür ile manevi kültür arasında meydana gelen boşluğun çeşitli buhranlara yol açması kaçınılmaz olabilir. Bu sebeple özellikle milli eğitim ve kültür politikaları yoluyla vatan ve millet sevgisi, demokrasi, insan hakları, yardımseverlik, çalışkanlık ve sorumluluk duygusu gibi manevi değerlerin topluma benimsetilmesi gerekir. Çünkü sayılan bu değerler kültürel bütünleşmenin özünü oluşturmaktadır. Sosyologlar genellikle dinin sosyal bütünleşme fonksiyonu üzerinde durmuştur. Gerçi dinin, sosyal bütünleşme fonksiyonunun yanı sıra ihtilafa yol açma, toplumda protesto rolü oynama ve dolayısıyla sosyal çözülme işlevi de bulunmaktadır. Bununla birlikte dinin toplum üzerindeki yapıcı ve birleştirici özelliği, ihtilaf yaratıcı ve protesto özelliğine göre daha güçlü olduğu için, dinin sosyal bütünleşme fonksiyonu daha ağır basmaktadır. Çünkü din, herhangi bir toplumda yerleştiği ve kökleştiği andan itibaren, çeşitli inanç, norm, değer, âdet, tavır ve davranış modelleri geliştirerek o toplumun

¹² Amiran Kurtkan Bilgiseven, Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul, 1995, s.293.

¹³ Amiran Kurtkan, Türk Milletinin Manevi Değerleri, Orkun Yay., İstanbul, 1984, s. 18.

¹⁴ Ziya Gökalp, Hars ve Medeniyet, Haz. Yalçın Toker, Toker Yay., İstanbul 1995, s.11, 19.

¹⁵ Mümtaz Turhan, Kültür Değişmeleri, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yay., 2. Baskı, İstanbul, 1972, s.56.

fertlerini bir mana etrafında birleştirip kültürel bütünleşmeyi sağlamaktadır¹⁶ ve dinle sosyal yapı arasında yakın bir ilişki vardır. Sosyal kurumların temelinde tevhit inancının yer aldığı bir toplumsal yapıda din toplumun kültürünü şekillendirme gücüne sahiptir. Çünkü böyle bir toplumda maddi kültür unsurları arasında ortaya çıkan uyum kadar manevi kültür değerleri etrafında birbiriyle bütünleşmiş sosyal kurumlardan oluşan bir yapı söz konusudur; ancak kültürel bütünleşmenin tam olarak gerçekleştiği bir toplumdan bahsedilmesi ise söz konusu değildir. Kültürün bir unsuru olarak kabul edilen değer yargıları sosyal hayatın düzenlenmesinde etkili olan sosyal kuvvetlerdir. Değer yargılarının oluşmasında dinin esasını oluşturan inançlardan bir sosyal kuvvet olarak yararlanılması da önemlidir. Bununla birlikte inançların sosyal hayatın her alanına sokulması modern toplum hayatında sıkıntıların yaşanmasına da neden olur. Özellikle Aydınlanma Süreci'ni yaşamış ve yaklaşık 400 yıl boyunca sıkıntılı bir süreçten geçmek zorunda kalan Avrupa toplumu bu bağlamda laik sosyal hukuk devletini ön plana çıkartmış ve insanların inançlarını güvence altına almıştır. Bu durum Belçika'da da olduğu üzere bazı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk vatandaşlarının inanç eksenli yaşamak istemelerinin sıkıntı yaratmasına da neden olmaktadır.¹⁷

Alan Verilerinin Değerlendirilmesi; Görüşülenlerin Özellikleri

Araştırmaya katılanların 235'i erkek ve 105'i kadın olmak üzere toplamı 340 kişidir. Buna göre örneklemin % 69.80'i erkeklerden, % 30.20'si ise kadınlardan oluşmaktadır. Görüşülenlerin % 68'i 18-40 yaş, % 32'si 41-60 grubu arasında yoğunlaşmaktadır. Örneklem grubunun %35'i ailelerinin "modern", %15'i "muhafazakâr", %50'si ise "bazı bakımdan muhafazakâr bazı bakımdan modern" olduğunu belirtmiştir. Araştırmada sağlıklı bir değerlendirme ve somut sonuçlara ulaşabilmek maksadıyla sadece Türk vatandaşlığı bulunanlara değil, ayrıca çifte vatandaşlık hakkı kazanmış olan Türk vatandaşlarına yönelik olarak da sorular hazırlanmış ve her iki grubun objektif olarak bu anket kapsamında temsil edilerek irdelenmeleri esas alınmıştır. Buna göre örneklemin %70'ini Belçika vatandaşlığı hakkını kazanmış olanlar, %30'unu ise "henüz" bu hakkı almamış olanlar teşkil etmektedir. Araştırmaya katılmış olanların %80'lik bir kısmı Türkiye'nin değişik vilayetlerinde doğmuş olup geriye kalan %80'lik bölüm ise Belçika'da

¹⁶ Ünver Günay, Din Sosyolojisi, İnsan Yay., İstanbul, 2003, s.346-348.

¹⁷ Daha fazla cami açılmasını, camilerden ezan yayını yapılmasını isteyen düşünce yapısı bunun tipik bir örneğidir. Bu noktada hassas bir husus ise ortaya hiç de arzu edilmeyecek şekilde özellikle 11 Eylül 2000 tarihinden itibaren ülkede gereksiz bir korku, endişe ve şüpheli yaklaşımın birlikte bir İslamofobi anlayışını getirmesidir. Öte yandan bu ülkede yaşayan Türklerle ilgili olarak Liège Belediye Başkanı Willy Demeyer ise " Türkler giderek daha fazla uyum sağladılar. Türk ulusunun özellikleri sayesinde uyum sağlıklı bir şekilde gerçekleşiyor. Atatürk'ün laik ülkesinin insanları dini, felsefi inançlara saygı gösteriyorlar. Kamu hizmetlerinin iyi çalışmasının önemini biliyor, katkıda bulunuyorlar. Yabancıların varlığını güzel bir fırsat olarak algılıyor ve çok kültürlü bir kent yönetmekten gurur duyuyorum." der. Ayrıntılı bilgi için bkz. Anadolu dergisi, Mayıs 2004, Sayı 19, s. 6.

doğmuş olan ikinci nesil Türklerden meydana gelmektedir. Görüşülenlerin %80'i evli, %17'si bekâr ve %3'lük kısmı da boşanmış durumdadır. Görüşülenlerin hemen hemen tamamı (%95) çekirdek ailedir.

Görüşülenlerin içerisinde okur-yazar konumunda olan hiç kimse bulunmamaktadır. Katılımcıların %8'i ilkokul, %8'i ortaokul, %70'i lise, %12'si üniversite mezunudur. Yüksek lisans seviyesinde eğitim görmüş olanların oranı ise sadece %2 olarak tespit edilmiştir. Görüşülenlerin %50'si işçi, %10'u serbest meslek, %4'ü turizmci, %8'i öğrenci ve 8'i de bürokrat olduklarını belirtmişlerdir. Bunun dışındakiler ise %10'luk bir oranla işsiz olduklarını belirtirken geriye kalan %10'luk kısım da bütün bu kategorilerin dışında olduklarını belirtmişlerdir. **Elde edilen verilere göre bölgede yaşayan Türklerin yarıdan fazlası Belçikalılara ait işyerlerinde çalışmaktadırlar. Genellikle zorunlu eğitim sonrasında gençlerin mesleki eğitim yerine vasıfsız işçi olarak kolay para kazanacaklarını düşündükleri işlere yönelmeleri bu insanların mesleki formasyondan uzak ve kalifiye olmayan işlerde çalıştıkları da tespit edilmiştir.** İşini belirtmek istemeyenlerin tamamı devletten işsizlik ücreti aldıklarını belirtenlerdir. Katılımcıların %70'lik kısmı sinema ve tiyatroya gittiklerini belirtirken %40'lık bir grup ayda bir defa, %30'luk bir grup iki ayda bir defa, %25'lik bir grup yılda bir defa tiyatroya gittiklerini belirtirken %5'lik grup ise iki haftada bir tiyatro ve sinemaya gittiklerini belirtmiştir. Katılımcıların %90'lık bir kısmı gazete okuduklarını belirtirken Türkiye'den gelen gazeteleri okuduklarını belirtenlerin oranı da %72 olarak tespit edilir. Örneklem grubundakilerden %45'i Belçika gazeteleri de okuduklarını belirtirken kitap okuduklarını ifade edenlerin oranı da %70 olarak belirlenir. Haftada bir kitap okuyanların oranı %12 olurken ayda bir defa kitap okuyanlar %16, yılda bir defa kitap okuyanların oranı %32 ve okumayanların oranı da %40 olarak belirlenir. Bölgede yaşayan Türklerin kültürel bütünleşme konusunda yaşadıkları sorunun temelinde yatan nedenlerden birisi de yetersiz yabancı dil bilgisi yanında devamlı olarak Türk basın-yayın organlarını takip etmeleri ve Belçika'da Türkiye'yi yaşayarak kendi kültür dokularını koruma düşüncesidir.

Görüşülenlerin yaklaşık %80'lik kısmı gelir seviyesini orta seviye olarak belirtirken %15'lik bir kısım ise iyi seviyede olduklarını belirtmişlerdir. Gelir düzeyini alt seviyede olarak belirtenlerin oranı %4 olurken çok iyi seviyede olduğunu belirtenlerin oranı ise sadece %1 olarak ortaya çıkmıştır. Aylık ortalama kazançlarıyla ilgili olarak yöneltilen soruya görüşülenlerin %70'lik bir kısmı 2000 Euro ve üstü cevabını verirken %25'lik bir oran ise bu rakamı aylık 1000 Euro olarak belirtmiştir. Aylık ortalama kazancını 5000 Euro ve üstü olarak belirtenlerin oranı ise %5 olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum Belçika'da yaşayan vatandaşlarımızın aylık ortalama 2000 Euro'luk kazancı orta seviye olarak algıladıklarını ortaya koymaktadır. Elde edilen verilere göre

ailelerin genellikle para kazanmayı öncelikler sıralamasında ilk noktaya koymaları ve iki farklı kültür arasında bocalamaları ikinci, üçüncü nesil olarak yetişen çocukların eğitimine de olumsuz etki yapmaktadır.

Göç ve Göçle İlgili Tutumlar

Belçika'ya geldikleri süreyle ilgili olarak kendilerine yöneltilen soruya katılımcıların %20'si 1-5 yıl, %10'u 6-10 yıl, aynı şekilde %10'u 11-20 yıl olarak cevap verirken %60'lık bir kısmı ise bu süreyi 20 yıldan fazla olarak belirtmişlerdir. Ortaya çıkan verilerden de kolayca görülebileceği gibi araştırmaya katılanların yaklaşık %90'lık bir kısmı 5 yıldan daha uzun süredir Belçika'da yaşamaktadır. Türkiye'den göç edenlerin %84'ü Belçika'da bulunmaktan ve bu ülkeye göç etmiş olmaktan memnundur. Memnun olmayanların oranı ise %16 olarak tespit edilmiştir. Belçika'da olmaktan memnun olanların neredeyse tamamı 18-40 yaş arasında olanlardır. Bu ülkede bulunmaktan memnun olanların %50'lik bir kısmı ailesi Belçika'da olduğundan, %40'lık bir kısmı ise bu ülkeye alıştıklarından memnun olduklarını belirtmişlerdir. %7'lik bir kısım Belçika'nın güzel bir ülke olmasından, sadece %3'lük bir kısım ise iyi para kazandığından bu ülkeden memnun olduğunu belirtmişlerdir. Belçika'da bulunmaktan memnun olmayanların yaklaşık %60'lık bir kısmı Türkiye'yi özlediklerini, %10'luk bir kısmı ekonomik sıkıntılar ve iyi geçinememesinden dolayı, %10'luk bir başka dilim ise Belçika'ya alışamadıklarını belirtmişler, geriye kalan %20'lik grup ise bu ülkede memnun olmamakla beraber görüş bildirmemişlerdir. Belçika'da olmaktan ve bu ülkede yaşamaktan zaman zaman pişman olduklarını belirtenlerin oranı ise %35'le "Bazen", %15'le "Nadiren", %10 ile "Çoğunlukla" olurken hiç pişman olmadıklarını belirtenlerin oranı ise %40 olarak belirlenmiştir. Katılımcılara başka bir ülkede yaşamak ister miydiniz şeklinde sorulan soruya ise %73 oranında "Hayır" ve %27 oranında da "Evet" cevabı verilmiştir. Elde edilen bu veriler Belçika'da yaşayan Türklerin Belçika ve Belçikalılar konusunda rahatsızlık yaşadıkları bir husus olmadığı şeklinde değerlendirilebilir. Belçika'ya Türkiye'den yapılan göçlere nasıl baktıkları ile ilgili soruya katılımcıların %90'luk bir kısmı son derece olumlu baktıklarını belirtirken sadece %10'luk bir kesim olumsuz bulduklarını belirtmişlerdir. Elde edilen verilere göre Belçika'da yaşayan Türklerin yerli halkla kaynaşması bağlamında ciddi sorunları söz konusu değildir ve "kültürel izolasyon"¹⁸ ile "yoksulluk kültürü"¹⁹ bağlamında karşılaşılan sorunlar uzun süreç içerisinde aşılmış gibi görülmektedir. Ayrıca Belçika'da yaşayan Türklerin büyük çoğunluğunun Türkiye'den bu ülkeye yapılan göçlere karşı tutumları son derece olumludur.

¹⁸ İlhan Tekeli, "Türkiye'de Çoğulculuk Arayışları ve Kent Yönetimi Üzerine", Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, İstanbul, 1996, s. 13.

¹⁹ Orhan Türkdoğan, Gecekondu, Genar Yay., İstanbul, 2002, s. 555.

Bu durum uzun vadede Belçika'ya yapılacak olan çeşitli sebeplere bağlı göç dalgalarını olumlu yönde tetikleyecek bir neden olarak algılanabilir.

Türkiye'den yapılan göçlere olumsuz bakanların neredeyse tamamı (%95) 41-60 yaş grubundadır ve Belçika'ya göç konusuna olumsuz bakanların orta yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye'den yapılan göçlere olumlu bakan kadınların oranı (%27) erkeklere göre (%73) düşüktür. Bu paralelde olmak üzere Belçika'ya göç konusunda olumsuz düşünenlerin %80'ini kadınlar, %20'sini erkekler oluşturmaktadır. Elde edilen bu veriler, kadınların erkelere göre Türkiye'den yapılan göçlere daha olumsuz bir tutum içinde olduğunu göstermektedir.

Toplumsal İlişkiler, Uyum ve Kültürel Bütünleşme Hususu

Örnekleme grubunun neredeyse tamamı (%99) komşuluk ilişkilerinin kendisi için son derece önemli olduğunu belirtmiş ve komşuluk ilişkileri konusunda iyi bir komşuda en çok aradığı özellikleri yardımsever olması, güler yüzlü olması ve kültürlü olması olarak belirtirken katılımcıların yaklaşık %80'lik bir kısmı ise komşusunda aradığı temel özellikler konusunda bunların hepsinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Örnekleme grubunun %95'lik büyük bir kısmı Belçika'da görüştikleri Türk aileleri bulunduğunu belirtirken sadece %5'lik bir kesim ise ailecek görüştüğü Türkler bulunmadığını belirtmiştir. Katılımcıların aynı şekilde %90'lık bir bölümü 4 ve daha fazla Türk aile görüştiklerini belirtirken %6'lık bir grup sadece 3 aileyle, %4'lük bir grup ise 1-2 Türk ailesiyle görüştiklerini belirtmişlerdir. Yaşadıkları bölgede komşuları arasında Türklerin de, Belçikalıların da bulunduğunu belirten katılımcılar yanında %40'lık bir grup yaşadıkları bölgede sadece Türklerin bulunduğunu, %60'lık bir grup ise Belçikalıların bulunduğunu belirtmişlerdir. Örnekleme grubunun yaklaşık %70'lik bir kısmı buldukları çevrede hiçbir Belçikalı aileyle görüşmediklerini belirtirken %15'lik bir grup 4 ve daha fazla Belçikalı aileyle görüştiklerini belirtmiştir. Bu oran 1 aileyle görüşenlerde %10, 2 aileyle görüşenlerde %3 ve 3 aileyle görüşenlerde ise %2 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen veriler Belçika'da yaşayan Türklerin her ne kadar Belçikalılarla bir sorun yaşamaları da **etnik aidiyete bağlı karakteristikler bağlamında kendi kabuklarına çekilerek kapalı ve tecrit edilmiş bir toplum hayatı yaşadıklarını, böylece kendi alt kültürlerini oluşturduklarını ve bunun sonucunda da yaşadıkları bölgede bulunan** hemşerileriyle bir dayanışma içerisine girdiklerini göstermektedir. Elde edilen verilere göre yaşanan bölgenin diğer yaşam alanlarından tecrit edilmiş ve kısmen de olsa kapalı bir alan olması güven duygusu yanında burada uygulanan sosyal denetim çerçevesinde özellikle ikinci ve üçüncü nesle başka yaşam alanlarında bulamayacakları özgürlükler sunmakla beraber çoğunluğu oluşturan Belçikalıların hayat tarzları ve kültürel değerlerine uyum ve ilişki açısından zorlamaktadır. Katılımcıların %70'i

çalıştıkları işyerinde en çok Belçikalıların bulunduğunu belirtirken işyerlerinde ve resmi kurum ve kuruluşlarda Belçikalılarla ilişkilerinin iyi olduğunu belirtenlerin oranı %50, orta seviyede olduğunu belirtenlerin oranı %25 ve çok iyi olduğunu belirtenlerin ortalaması ise yine %25 olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların hiçbirisi “Kötü” seçeneğini işaretlememiştir. Örneklem grubundakilerin %86’lık bir kısmı yabancı dil bildiklerini belirtirken bu oran neredeyse aynı oranda (%85) Flamanca olarak belirtilmiştir. Geriye kalan grup ise İngilizce ve Almanca bildiklerini belirtmiştir. Öte yandan yabancı dil seviyesini “Orta” olarak belirtenlerin oranı %50 olarak tespit edilirken %30 oranında “İyi”, %10 oranında “Zayıf”, aynı oranda “Çok iyi” yabancı dil bilen tespit edilmiştir. Katılımcıların %40’lık bölümü “Nadiren” yabancı dil kullandığını belirtirken devamlı olarak yabancı dil kullanmak zorunda olduğunu belirtenlerin oranı %30 olarak belirlenmiştir. %5’lik bir grup hiç yabancı dil kullanmadığını ifade ederken %15’lik bir grup günde 3-5 saat ve %10’luk son grup da günde 3-5 yabancı cümle kullandıklarını belirtmiştir. Örneklem grubunun %70’lik kısmı günlük hayatında en çok Türkçeyi kullandıklarını da belirtmişlerdir. Elde edilen bu veriler Belçika’da yaşayan Türklerin pek çok yabancı ülkede olduğu üzere yabancı dil kullanma konusunda kendilerini zorlamadıklarını ve kendilerine yetecek sınırlı bir dağarcık içerisinde hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Dile hâkim olamayan ve buna paralel olarak okul hayatında da başarılı olamayan özellikle Türk öğrenciler bu bağlamda daha başlangıçta toplumsal hayata uyum ve iyi bir birey olma konusunda sıkıntı yaşamakta, kendilerini dışlanmış hissetmekte ve sorunlara boğulmaktadır. **Ayrıca özellikle dile bağlı olarak ülkedeki sosyal hizmetlerden ve danışma organizasyonlarından istifade etme konusunda yaşanan sıkıntılar ve çekinceler de göz önüne alındığında yabancı dil konusunun önemi de kendiliğinden ortaya çıkar.**²⁰ Katılımcıların %74’lük bir kısmı Belçikalılarla ortak katıldıkları sosyal faaliyetler bulunduğunu belirtirken tiyatro, sinema, kermes, konferans gibi faaliyetlere beraber katıldıklarını belirtenlerin oranı da %76 olmuştur. Katılımcıların %15’lik bir kısmı Belçikalılarla piknik ve gezilere gittiklerini belirtirken %20’lik bir grup müze ve sergi gibi faaliyetlere katıldıklarını, %20’lik bir grup da tiyatro ve sinemaya gittiklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanların %90’lık bir kısmı ise düğün, nişan gibi sosyal faaliyetlerine katılan Belçikalıların bulunduğunu belirtmişlerdir. Belçikalıların bu tür sosyal faaliyetlerine katılıp katılmadıkları yönündeki bir soruya ise katılımcıların %55’lik bir kısmı olumlu cevap verirken bu oran olumsuz cevaplayanlarda %45 olarak belirlenmiştir. Öte yandan görüşülen ve komşuluk ilişkisi kurulan Belçikalılara Türk geleneklerini öğretmeye çalışıp çalışmadıkları yönünde sorulan

²⁰ Bu paralelde Aralık 2007 tarihinde Samsun’da yurtdışında yaşayan Türklere yönelik olarak yapılan bir anket çalışmasında da yabancı dili iyi konuşamamanın birlikte yaşamı etkilediğini belirtenlerin oranı 320 kişi arasında %50 olarak gerçekleşmiştir. Murat Gökalp, “Yurtdışında Yaşayan Türklerin Birlikte Yaşam ve Kültürel Uyum Problemleri”, I. Uluslararası Avrupalı Türkler Kongresi; Eğitim ve Kültür, 22-23 Şubat 2008, Antwerp, s. 327.

bir soruya katılımcılar aynı şekilde %55 olumlu ve %45 olumsuz cevap vermişlerdir. Bu bağlamda tutarlı bir sonuç da Belçikalıların kendi gelenek ve göreneklerini öğretmeye çalışıp çalışmadıkları hususunda ortaya çıkmış ve katılımcıların %55'i Belçikalıların kendilerine kendi gelenek ve göreneklerini öğretmeye gayret gösterdiklerini belirtmiştir. Bu verilerden, yerleşim yeri bakımından gruplar arasında bariz bir ayrılaşma olmadığı; ancak Türklerin yaşadıkları çevrede Türklerle olmayı tercih ettikleri, Belçikalılarla herhangi bir sorun yaşamamakla beraber aynı çevreyi ve ortamı paylaşma konusunda fazla istekli olmadıklarını, bununla beraber iki grubun aynı mahallede bir arada yaşayarak –en azından sorunsuz bir şekilde- birbirleriyle komşuluk ilişkisi içinde oldukları anlaşılabilir.

Örnekleme grubundaki katılımcıların %70'lik kısmı sadece Belçikalıların bulunduğu bir bölgede yaşamak istemediklerini belirtirken sadece Türklerin bulunduğu bir bölgede yaşamak istemeyeceğini belirtenlerin oranı da şaşırtıcı şekilde %70 olarak tespit edilmiştir. Belçika'da en çok sevdikleri şeyin Belçikalı insanlar olduğunu belirtenlerin oranı sadece %10 iken bu ülkenin iklim şartlarını sevenler %5, beraber yaşadığı ve olduğu Türkleri sevenlerin oranı ise %20 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların %65'lik bir kısmı ise “Belçikalıların kültür ve kanunları” maddesinde “kültür” ifadesini iptal ederek Belçika kanunlarını sevdiğini belirtmişlerdir.

Kültürel İlişkiler ve Bütünleşme

Araştırmada Belçika'da yaşayan Türkler ile Belçikalılar arasında yaşanması muhtemel ve son derece doğal örf, adet ve gelenek farklılıkları konusunda da sorular yöneltilmiş olup katılımcıların bu bağlamda görüşleri alınmıştır. Araştırmaya katılanların tamamı Türkiye'den Belçika'ya göç eden Türklerle Belçikalılar arasında örf, adet, kültürel değerler ve gelenek farklılığı bulunduğuna (%100) inanmaktadır. Araştırmaya katılanların %95'lik bir kısmı Belçika'da Türk geleneklerini istedikleri ölçüde ve Türkiye'de olduğu üzere uyguladıklarını belirtirken %5'lik bir grup ise Türk geleneklerinden uzak kaldığını belirtmiştir. Katılımcılar kendilerine yöneltilen “Hangi Türk geleneklerini uyguluyorsunuz?” sorusuna %40 oranında dini bayramlar, %25 oranında düğün ve nişan gibi törenler, %25 oranında kız isteme cevabını vermişler, bununla beraber katılımcıların %75'lik kısmı “Hepsi” seçeneğini de işaretleme gereğini duymuştur. Türklerin Belçikalılarla evlenmeleri hususundaki bir soruya katılımcıların %73'ü olumlu cevap verirken %27'lik bir grup ise bunu normal olarak değerlendirdiğini belirtmiştir.²¹ Elde edilen veriler Belçika'da yaşayan Türklerin gelenek, görenek ve yaşayışlarını uygulamada bu ülkede bir

²¹ Aralık 2007 tarihinde Samsun'da yurtdışında yaşayan Türklere yönelik olarak 320 kişiyle yapılan bir anket çalışmasında bu konuyla ilgili olarak katılımcılara sorulan soruya %45.7'lik bir kısım yabancılarla evlilik yapanların kültürel değerlerini yitireceği cevabını vermişlerdir. Murat Gökalp, a. g.e., s. 325.

sıkıntıyla karşılaşmadıklarını, dini bayramlarla paralel olarak yaşayışlarında bir değişiklik bulunmadığını göstermektedir. Kendi kültürünü yeterince tanıdıklarına inanıp inanmadıkları ile ilgili soruya örneklem grubunun %90'ı olumlu cevap verirken sadece %10'luk bir kısım Belçika'da değişime uğradıklarını belirtmiştir. Katılımcıların %70'lik bir kısmı Belçikalıların gelenek ve göreneklerini bildiğini belirtmiş, aynı şekilde %75'lik bir grup da Belçikalıların kültürlerini öğrenme ihtiyacı duyduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların %90'lık bir bölümü kendilerini Türk olarak gördüklerini belirtirken %10'luk bir grup ise kendisini Belçikalı olarak ifade etmiştir. Öte yandan katılımcılara aynı paralelde sorulan “Kendinizi Belçika'da iyi bir Türk insanı olarak görür müsünüz?” sorusuna da katılımcıların %98'i Türk olarak cevap vermiştir. Kültürel yabancılaşma içine düşüp düşmedikleri ve bu konuda sıkıntı yaşayıp yaşamadıkları konusunda kendilerine sorulan soruya ise görüşülenlerin %40'ı “evet”, %60'ı “hayır” cevabını vermiştir. Aynı paralelde katılımcılara sorulan “Belçika'da Türk geleneklerinden uzaklaştığınız oluyor mu?” şeklindeki soruya ise katılımcıların %75'lik bir kısmı “hayır” cevabı verirken %25'lik bir grup ise bu soruya “evet” cevabı vermiştir. Bu veriler, kendi kültürünü yeterince tanıdığını belirtmekle beraber kültürel yabancılaşma içine düştüğünü açıkça itiraf edenlerin küçümsenmemesi gereken bir boyutta olduğunu göstermektedir. Buna göre Belçika'da yaşayan Türk toplumunun yabancılaşmaya karşı korunması için, milli kültüre öncelik veren bir eğitim politikası izlenmesi gerektiği ve bu konuda en büyük görevin de devlete düştüğü söylenebilir.

Belçika'da Türklere verilen eğitimin yeterli olup olmadığı konusunda kendilerine yöneltilen soruya katılımcıların %70'i olumlu cevap vermiştir. Öte yandan Belçika'da Türklere hangi eğitimin verilmesi konusunda kendilerine yöneltilen soruya ise sadece %10'luk bir grup “milli eğitim” cevabını vermiş, dini eğitim verilmesi gerektiğini belirtenlerin oranı %26 olurken genel kültür eğitimi verilmesi gerektiğini belirtenlerin oranı ise %14 olmuştur. Katılımcıların %46'lık bir bölümü Türklere dini eğitim, milli eğitim ve genel kültürü kapsayacak bir eğitim verilmesi seçeneğini işaretlerken %4'lük bir grup ise hiçbirinin verilmemesini belirtmiştir. Örneklem grubundakilerin %78'lik bir kısmı Belçika vatandaşlığı hakkını kazandığını ve Belçika vatandaşı olduğunu belirtirken %22'lik grup ise “halen” Belçika vatandaşı olmadıklarını /olmadıklarını belirtmişlerdir. Türklerin Belçika vatandaşlığını almalarındaki en önemli faktörler ise %78 oranında ekonomik sebepler ve gelecek garantisi olarak ortaya çıkmıştır. %10'luk bir grup ise bu durumu eğitim imkânlarıyla özdeşleştirmiştir. Kültürel bütünleşme ile kültür ve sanat etkinlikleri arasında şüphesiz doğrudan ve kesin bir ilişki vardır. Belçika'da çeşitli sosyal kurum ve kuruluşlar tarafından kendilerine yönelik kültür ve sanat etkinliklerinin yeterli olup olmadığı konusunda kendilerine yöneltilen soruya örneklem grubunun %16'sı olumlu cevap verirken

%84'lük bir grup ise bu soruya olumsuz cevap verir. Buna göre Belçika'da sosyal bütünleşmeye katkı yapan kültür ve sanat etkinliklerinin faaliyetleri oldukça yetersiz bulunmaktadır. Bu durum özellikle yerel yönetimlerin bölgeye göç etmiş ve “genellikle” yerleşikler tarafından dışlanmış durumdaki göçmenlere karşı rehberlik yapma konusunda daha duyarlı davranmaları gerektiği hususunu ön plana çıkartmaktadır. Yerel yönetimler ve belediyeler yanında göçmenlerin genellikle üye oldukları²² çeşitli sosyal derneklerin de bu bağlamda belirleyici bir rol üstlenmeleri, yeni adapte olunmaya çalışılan şehir hayatının dinamikleri ve çeşitli mekanizmaları konusunda insanları bilgilendirmesi gerekmektedir. Katılımcıların %70'i kendilerini Belçika'da yabancı gibi görmediklerini belirtirken Türkiye'de kendilerini yabancı gibi hissedip hissetmedikleri yönündeki bir soruya da aynı oranda olumsuz cevap çıkmıştır. Kendilerini bu ülkede yalnız hissedendenlerin %40'lık kısmı aile özlemi çektiklerini, %45'lik kısmı memleket hasretinden muzdarip olduklarını belirtirken %10 arkadaş özlemi ve sadece %5 de alışamadığını belirtmiştir. Türkiye'ye geldikleri tatil dönemlerinde Belçika'yla ilgili eleştiriler yapıp yapmadıkları yönündeki bir soruya katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%86) “Hayır” cevabını verirken Türkiye'de Belçika'yla ilgili olarak anlattıklarının olumlu olduğunu belirtenlerin oranı da %92 olarak tespit edilmiştir. Katılımcılara Belçika'da Türkiye'yle ilgili anlattıklarının nasıl olduğu konusunda sorulan soruya ise olumsuz cevap verilmemiş ve katılımcıların %84'ü “Olumlu”, geriye kalan %16'lık kısmı ise “Çok olumlu” cevabını vermiştir. Bu durum Belçika'da yaşayan ve %76 oranında Türkiye'ye yılda en az bir defa geldiklerini belirten Türklerin bu ülkeyi ikinci vatan olarak değerlendirdiklerini, ülkeyle ilgili hiçbir sorunlarının bulunmadığını, hayatlarından son derece mutlu olduklarını göstermektedir. Bununla beraber katılımcıların %92'lik bir kısmı daha sonraki süreçte Türkiye'ye kesin dönüş yapacaklarını da belirtmişlerdir.²³ Kesin dönüş konusunda en etken faktör ise %40 oranıyla memleket hasreti, %30 oranında emeklilik ve %20 oranında gelecek kaygısı ve ekonomik sıkıntı yaşanmaması olarak ortaya çıkmıştır.

Toplumsal Kurumlar ve Bütünleşme

Örneklem grubuna yönelik olarak sorulan Belçika'da Türklerin en büyük eksiğinin ne olduğu konusundaki soruya katılımcıların %35'lik kısmı uyum sorunu, aynı oranda bir diğer kısmı ise eğitimsizlik cevabını verirken %25'lik bir grup ise dini eğitim eksikliği olduğunu belirtmiştir. Aynı soruya katılımcıların %5'lik kısmı ise genel kültür eksikliğinden şikâyet etmişlerdir. Milli ve

²² Örneklem grubuna bu konuyla ilgili olarak sorulan bir soruya karşılık katılımcıların %55'i herhangi bir Türk derneğine üye olduklarını belirtmişlerdir.

²³ Bu durum dışgöç olgusunun henüz tamamlanmadığının da bir göstergesidir. Yurtdışında yaşayan insanların farklı nedenlerle de olsa bir gün Türkiye'ye gelecek olmaları dönüş sonrasında da değişik uyum sorunlara yol açacak sıkıntılı bir süreç olarak algılanabilir. Ali S. Gitmez, Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler, Alan Yayıncılık, İstanbul, Ekim 1983, s.33

dini bayramların bütünleştirici bir özellik taşıdığına inanan katılımcıların oranı (%84) inanmayanlara göre (%16) oldukça yüksek düzeydedir ve bu durum bu insanların bu konudaki gelenek ve göreneklerini sürdürme çabası içinde olduklarını göstermektedir. Belçika’da toplumsal kurallara bağlı olduklarını belirtenlerin oranı ise %100 olarak tespit edilmiştir. Öte yandan aynı paralelde katılımcılara Belçika’da uygulayıp Türkiye’de uygulamadıkları gürültü yapmak, sokağa çöp dökmek, trafik kurallarına uymamak, hızlı araba kullanmak, yerlere tükürmek gibi olumsuz davranışların bulunup bulunmadığı yönündeki soruya katılımcıların %76’sı bulunmadığı şeklinde cevap verirken %24’lük grup ise bulunduğunu belirtmişlerdir. Bu durum Belçika’da uygulanan devletin kanunları ve sosyal hayata ait kuralların daha sıkı, daha uygulanır ve daha yaptırımlar gerektirdiğini, bu durumun Türkiye için ne yazık ki böyle olmaması nedeniyle bazı vatandaşların çift kişilikli bir tutum sergilediklerini ortaya çıkartmaktadır. Katılımcılara “Elinizde imkânınız olsa Belçika’da/Türkiye’de en çok neyi değiştirmek isterdiniz?” şeklinde sorulan soruya ise farklı cevaplar alınmıştır. Buna göre Belçika’da yaşayan Türklerin Belçika’da en çok şikâyet ettikleri ve değiştirmek istedikleri hususların başında şaşırtıcı oranda Türk gençlerinin göçmenlere yönelik “discrimination positive” olarak adlandırılan okul sistemi içerisinde eğitim sorunları (%78), ülkeye yeni gelmiş olanların uyum sorunları (%86), çok az Türk gencinin üniversite eğitimi görebilmesi (%82) ve ruhsal/psikolojik hastalıklar (%66), Türklerin genel kültür seviyesinin yükseltilmesi (%46), yabancı düşmanlığı (%24) gelmektedir. Belçika’nın iklimini ve havasını beğenmeyenlerin oranı da azımsanmayacak ölçüdedir (%72). Sayıları az da olsa insan haklarına saygı, vergi sisteminde adalet, Türklere bakış açılarında değişiklik, Türklere Flamanca öğretilmesi, önyargı ve Türklere bakış açısı, ezan okunması, camilerin çoğaltılması, Belçika mutfağı ve ekonomik iyileştirmeler, Flaman kadınların Türk erkeklerini rahat bırakmaları, dil kursları açılması, camilerin çoğaltılması gibi hususlar da istenilenler arasındadır. Belçika’da yaşayan Türklerin Türkiye’de değiştirilmesini arzu ettikleri hususların başında ise üniversite sınav sistemi, yolsuzluklar, eğitim sistemi, sağlık güvencesi ve sosyal güvenlik sistemi ve sosyal haklar, toplumsal saygı, bürokrasi, trafik, anti demokratik uygulamalar, trafik uygulamaları, Türkiye’nin ülke dışında ciddi bir altyapıyla tanıtılması, refah seviyesinin arttırılması, kültürel eksiklikler gelmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği sevdasından vazgeçilmesi, maço kültür, işçi ücretleri, yurtdışı vize uygulamaları, yeni sanayi tesislerinin açılması, rüşvet, yabancı düşmanlığı, her şeyin doğal halinde bırakılması, insanların yaklaşımları gelmektedir.

Sonuç

Belçika’nın Antwerp ve Moll bölgelerinde yaşayan Türkler üzerinde yapılan bu araştırmada sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için örneklem grubu mümkün olduğunca geniş

katılımlı olarak ele alınmıştır. Görüşülenlerin 335 kişilik kısmı erkeklerden 105 kişilik kısmı ise kadınlardan oluşmaktadır ve örneklem grubunun %68'i de 21-40 yaş arası grubundadır. Türkiye'den göç edenlerin yarısından fazlası beş yılı aşkın bir süredir Belçika'da yaşamaktadır. Yaş, cinsiyet ve eğitim durumuna göre Belçika'da bulunmaktan memnun olan ve olmayanlar arasında önemli bir farklılaşma söz konusu değildir ve Belçika'da ele alınan örneklem grubunun neredeyse tamamı Türkiye'den yapılan göçlere karşı tutumlarında olumsuz bir tutum içerisinde de değildir. Bugün itibarıyla Belçika'da çok zengin kültürlü, çok kimlikli ve sağlıklı bir toplum oluşturan Türkler hoşgörü, karşılıklı anlayış, kabullenme, uyum ve çok kültürlü hayat konusunda toplumun önemli bir parçası haline gelmiş durumdadırlar. Pek çok Avrupa ülkesindeki duruma nazaran araştırmanın yapıldığı bölgelerde Türklerin son derece rahat bir ortamda, geniş haklarla yaşıyor olmalarına rağmen Belçika toplumuyla interaktif dinamikler üzerine oturmuş, kimlik ve kültürel entegrasyonu gerçekleştirmiş olduğu söylenemez. Bölgedeki Türkler tamamen kendi toplumlarını oluşturmak suretiyle kendi kültürel değerleri ve sosyal hayatları içerisinde Belçika'yı gurbet ve Belçikalıları yabancı gören bir anlayışla yaşamaya devam etmektedir. Öte yandan bu ülkede yaşayan Türklerin eğitimi konusunda ciddi sorunların olduğu açıktır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından büyükelçilik ve bağlı konsolosluklar ve temsilcilikler vasıtasıyla bu ülkede yaşayan Türklere yönelik milli eğitim faaliyetlerinin yeniden gözden geçirilmesi, özellikle bireyin çağdaş toplum içindeki konumunu ve pozisyonunu belirleyecek olan iyi bir eğitime yönelik olarak ilköğretim ve lise çağındaki 6-18 yaş grubu Türk çocuklarının eğitime ve genel kültür bağlamında en üst düzeyde yetiştirilmelerine “tamamlayıcı bir zihniyetle değil” çağın gerektirdiği standartlarda özen gösterilmesi gerekir. Bu bağlamda ailenin doğal ilgisizliği ve yabancı dil konusundaki yetersizliğine bağlı olarak bu çocukların göçmenlerin devam ettikleri okullara gitmeleri başarı şansını da doğal olarak azaltmaktadır. Yabancı dil yetersizliği ve insanların bunu kullanma konusunda fazla istekli davranmaması ve kendi anadilini ön plana çıkarması klasik anlamda “yabancıların” siyasi ve sosyal alanda kendilerine yetemeyen ve yardıma muhtaç insan olarak görülmelerine²⁴, ayrıca “özyardım desteği”²⁵ prensibinin geriye itilmesiyle de himayeci göçmen pozisyonunda yetersiz olarak algılanmasına da neden olmaktadır. Bu ülkeye gönderilen toplam 61 kültür öğretmeni ise son derece yetersizdir ve sayıca arttırılmalarının yanında daha fonksiyonel ve etkin kullanılmaları yönünde etkin tedbirler alınmalıdır. Araştırmanın yapıldığı bölgede bazı ailelerin çocuklarını bu derslere göndermek istemedikleri, 23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı gibi etkinliklere gönülsüz oldukları, milli eğitim yerine dini eğitim verilmesi

²⁴ Ç. Fuat Aydemir, Avrupa Türkleri, s.10.

²⁵ Ursula Boos-Nünning, “Almanya'daki Türk Kökenli Genç Göçmenlerin Topluma Entegrasyonu: Kültürlerarası Eğitim”, Kökler ve Yollar; Türkiye'de Göç Süreçleri, (Derleyenler Ayhan kaya, Bahar Şahin), Bilgi Üniversitesi, İstanbul, Şubat 2007, s. 217

gerektiği yönünde bir tavır aldıkları göz önüne alındığında konunun ciddiyeti daha net ortaya çıkacaktır. Devleti temsilen büyükelçiliğin ve eğitim ataşeliğinin bu çocukların çok daha iyi şartlarda ve çağın gereklerine uygun bir eğitim alabilmeleri maksadıyla eğitici, yönlendirici ve gerekirse “zorlayıcı”²⁶ bir yaklaşım sergilemesi gerekmektedir. Öte yandan yaşanan bölgede şehrin bir parçası olabilmek bağlamında yerel yönetimlere ve Türkleri temsil eden derneklere de ciddi sorumluluklar düşmektedir. Ülkenin kültürel değerlerinin verilmesi yanında yaşanan ülkenin genel kültürel havası, farklılıkları ve hareket tarzları hususunda çatışan bir anlayışla değil hoşgörü ve uzlaşıyla yaklaşılması uygun olacaktır. Kültürel bütünleşmenin sağlanabilmesi maksadıyla bölgede yaşayan Türklerin kendilerini/Belçikalıları yabancı olarak görmelerinin engellenmesi amacıyla uyum kurslarına işlerlik kazandırılması, Belçikalılarla kültürel bütünleşmeyi gerçekleştirecek kültürel zenginliklerin paylaşıldığı ortak çalışmalar yapılması gerekmektedir.

²⁶ “...Türk ve Belçikalı öğretmenlerle aileler ailelerin Türkçe derslerine çocuklarının alınmasında istekli olmadıklarında hemfikirdirler...” A. Faruk yaylacı, “Belçikalı ve Türk Eğitimcilerle Velilerin Türkçe ve Türk Kültürü Derslerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, I. Uluslararası Avrupalı Türkler Kongresi; Eğitim ve Kültür, 22-23 Şubat 2008, Antwerp, s. 246.